

Revista Revistelor

Indrumarea,—No. 1, Aprilie 1908, Iași.

Încă o revistă la Iași!

Pentru a justifica apariția ei, direcția ne spune în articolul-program, „Scopul nostru“, din fruntea revistei:

„... Noi, pe lângă literatură și știință, vrem mai ales să facem politică. Sint la noi, ce-i drept, multe, poate, prea multe, reviste; dar care să facă politică, puține, și încă și acele fac politică mai mult în mod secundar...”

„Așa dar pentru cuvântul de-a înaltă politica ne manifestăm prin revistă; și ne manifestăm prin revistă a parte pentru cuvântul, că avem de expus și unele idei, care n'ar cadra, precum e lesne de înțeles, cu ale celorlalte reviste. *Cu membri ai partidului conservator-democrat, urmează firește să desfășurăm vederile directive ale acestui partid, cu deosebire acele care trebuie să-l caracterizeze și să-l întărească*...”

Așa dar: *revistă de partid!*... „Literatură și știință“ de partid!...

Noi, cei dela „Viața Românească“, cari din capul locului am declarat, că înțelegem a reprezenta în viața noastră intelectuală o anumă *concepție teoretică*, n'am avea, vădit, nimic de zis, dacă celelalte *curențe de idei* din lumea noastră intelectuală s'ar grupa

pentru a da o expresiune literară ideilor lor într'o anumită revistă.

Literatura și știința sint doar cimpul propriu de manifestare a tuturor concepțiunilor asupra lumii și vieții, a tuturor curențelor de idei și sentimente.

Și întrucît artiștii au întotdeauna o *personalitate* proprie, un fel de a fi, de a reacționa, prin care se manifestează ideile, sentimentele lor, toată concepția lor asupra lumii și a vieții, — ceea ce am numit *tendințele* lor, — totdeauna am susținut, de pildă, că arta poate avea *tendinți poporaniste* sau *naționaliste*, precum poate avea *tendinți de conservățiune socială*, *tendinți revoluționare* sau *reacționare*, *tendinți optimiste*, *pesimiste*, *morale* sau *imorale*, etc. etc.

Gruparea dar a reprezentanților diferitelor *curențe literare și științifice* e nu numai firească și legitimă, dar chiar necesară.

Ast-fel numai ele vor putea servi la luminarea, la educațiunea intelectuală a unei societăți, prin opozițiunea vie și constantă a diferitelor puncte de vedere.

Dar *partidele* politice se întocmesc în vederea unui program *practic* de luptă și sint conduse de considerațiuni de *tactică*, de interesele momentului, presupun o ierarhie, o disciplină de partid, etc.

Cit de mult toate acestea mărginesc libertatea de acțiune și de apreciere, ușor se poate vedea din presa noastră de partid.

Ce rost poate dar avea o *revistă de partid*, dacă nu de a crea, în forma unei publicațiuni lunare, o altă varietate a *presei de partid*?

Am spus, de pildă, că arta poate avea tendinți de conservare socială,—dar poate ea avea tendinți... *takiste* sau *carpiste* ?...

Nu e ridicol ?

Reprezintă oare oamenii, ce au luptat o viață întreagă sub același steag, altă concepție asupra lumii, alt sistem de idei, prin faptul că din considerațiuni de tactică, sau sub presiunea împrejurărilor trecătoare, s'au despărțit în două fracțiuni ale partidului conservator, și cari, de sigur, cu vremea din nou vor „fuziona“ ?

Deși confrății dela „Indrumarea“ ne clasează și pe noi între revistele cari „tac politică“, sint siliți însă să recunoască că: „*Viața Românească* în politică reprezintă o anumită școală, *școala poporanistă*, odinioară risă până la un punct și social-democrată (? ! ?...), *neidentificată încă cu școala liberală*“...

Dar „școala poporanistă“ nu reprezintă un *partid* politic; în cadrul acestei largi concepțiuni, pot colabora, și colaborează de fapt, toți oamenii iubitori de țară și de neam, pătrunși de *spiritul modern și democratic*,—indiferent dacă fac sau nu politică, sau în ce partid o fac, după considerațiuni de tactică sau de conveniențe personale.

Nu ne-am identificat cu „școala“ liberală, fiindcă nu voim să ne identificăm, și credem, că o revistă nici nu are dreptul și nici nu poate să se „identifice“ cu vre-un partid politic, fără să cadă în păcatul politicianismului, spre marea pagubă a „literaturii și a științei“.

E destul să arunce cine-va ochii asupra listei colaboratorilor noștri, precum și să-și aducă aminte că pe aceste pagini, cu deplină libertate, am putut să luăm o atitudine și să ne spunem cuvântul asupra scrierilor, datorite diferitelor personaje *din cele mai însemnate, chiar șefi de partide, fără distincție de partid*.

Deci nu înțelegem a „face politică“ în sensul *Indrumării*, și nu putem s-aluăm această încercare de a introduce politicianismul până și în publicațiunile literare.

Convorbiri literare, (Mart 1908).

Cele spuse mai sus relativ la „Indrumarea“, se pot ilustra de minune prin evoluția pe care o suferă sub ochii noștri bătrâna revistă „Convorbiri literare“. Nici o dată n'am luat în serios mimica ei disprețuitoare la adresa „amestecului politicii în literatură“. Prin urmare am putea numai să sa-luăm cu plăcere hotărârea direcțiunii acestei reviste de a arboră în sfârșit franc și deschis stoaagul *concepțiunii conservatoare*. Această nu poate decit folosi discuțiunii serioase și contribui la afirmarea adevărului, ce nu poate rezulta—nu-i așa ?—decit din „ciocnirea ideilor“.

Din nenorocire „Convorbirile literare“ pășesc mai departe, și manifestează tendința de a se transforma într'un *organ de partid*, în stilul „Indrumării“, avîntându-se în plin politicianism.

Concepțiunea conservatoare, pură, fără nuanță de politicianism, o reprezintă, de pildă, în No. din Martie, articolul „Demagogie eriminală“ al d-lui Aurel C. Popovici, a cărui însemnată operă „Gross-Oesterreich“ o apreciam foarte mult:

Asupra concepțiunii conservatoare, în forma specifică pe care ea o îmbracă la d. Aurel Popovici, vom reveni mai jos, cînd vom vorbi despre

„Sămănătorul“, ce apare acum sub direcția politică a d-sale.

Desigur, nu împărtășim această concepțiune, dar acum vom să relevăm unele particularități de publicist ale d-lui Aurel C. Popovici, care ne-au surprins la aural senin și obiectiv din „Gross-Oesterreich“.

Articolul „Demagogie criminală“ e un atac vehement împotriva d-lui Oct. Tăzlăuanu, pe care d-sa ni-l zugrăvește ca „anarhist“, „socialist“, „revoluționar“, „partizan al lui K. Marx și ceilalți tovarăși“ (d. Oct. Tăzlăuanu!... Mă gîndesc ce a trebuit să simtă bietul director al „Luceafărului“, care odineoară ne denunța pe noi ca „socialiști“, și „revoluționari“...)

Articolul „Donă culturii“, care a provocat aceste atacuri, cuprinde, desigur, multe naivități și afirmații nenorocite, și d. Tăzlăuanu ajunge la concluzii greșite, nejustificate chiar de premisele d-sale, cum am arătat la vreme, dar d-sa, în ori-ce caz, dă dovadă de curaj și de sinceritate, care ar merita alt tratament, și spune, cite-odată, chiar unele adevăruri ce trebuiesc spuse.

Că între țărani și cărturari sînt deosebiri de cultură și divergențe de interese (la armonizarea cărora ori-ce patriot, în vederea succesului luptei naționale din Ungaria, e dator să tindă, și deci e dator să-și dea seamă de el), e un fapt material, pe care cele mai brutale vehemențe de limbaj nu-l pot înlătura.

Insuși d. Aurel C. Popovici e silit să recunoască: „E perfect adevărat că cultura noastră dela oraș a pierdut multe puncte de contact cu viața lui (a țaranului). Că ea trebuie dezvoltată în armonie cu tot ce e frumos și bun și caracteristic în viața țaranilor. Căci numai păstrînd tot ce se poate păstra din ea, cultura noastră poate deveni națională (deci trebuie încă să devină!). Și ea va fi națională sau nu vom

fi noi. Noi ca națiune“... („C. L.“, No. 3, 1908, p. 306).

Spune alt-ceva în fond d. Tăzlăuanu, dacă vom lăsa la o parte incongruențele și excursiunile sale în „sferele înalte“, unde d-sa nu prea se simte acasă?

Inceputurile de gîndire critică trebuiesc încurajate, luminate, îndreptate, nu reprimare cu brutalitate (mai ales cînd sinceritatea e mai presus de orice indoială). Așa înțelegem noi rostul unei polemici adevărate. Fără critică nu e cu puțință doar nici o propășire!

Și în ori-ce caz, ce cauză în toate acestea „K. Marx cu tovarășii“? Sînt convins, că d. Tăzlăuanu nu are pe conștiință nici măcar cetirea vre-unei scrieri de Marx...

Apropos de K. Marx.

Pentru procedurile polemice ale d-lui Aurel C. Popovici e foarte caracteristic, cum d-sa tratează, sau mai bine zis maltratează, pe acest puternic eugetător (de alt-fel mort de mult, și chiar de ar fi trăit, i-ar fi indiferent toate vehemențele revistelor românești).

Sintem atît de obosiți de toate brutalitățile și lipsa de orice jenă a prosei noastre zilnice (a celei de partid, ca și a celei „independente“), încît nu putem trece cu vederea această încercare de a transporta aceleași practice învechite și în sfera, în orice caz mai senină până acum, a publicității din revistele noastre literare.

Lui K. Marx distinsul redactor politic al „Sămănătorului“ nu-i recunoaște nici o valoare, și-i aruncă cu cea mai mare dezinvoltură epitefele de plagiator sau de șarlatan, etc.

Scriitorul acestor riuduri nu este și n'a fost nici odată „marxist“, chiar în acele vremuri, cînd doctrina marxistă nu trecea în Apus prin criza ei de astăzi.

Prin urmare, dacă d. Popovici s'ar

fi mărginit să afirme, că un partid social-democratic n'are nici un rost în România, am fi perfect de acord. Acest lucru l'a afirmat de altfel și d. C. Stere pe paginile revistei noastre.

Că astăzi doctrina social-democratică, chiar în Apus, nu mai corespunde stării științei și a gândirii moderne? De acord.

Că nu ne putem permite luxul unei *politice revoluționare*; că *orice Român* trebuie să țină seamă de misiunea ce o are statul nostru în împrejurările actuale ale vieții noastre naționale, și deci orice acțiune revoluționară, ce sapă acest stat din temelie, și-i micșorează puterile, trebuie cu energie reprobă? Iarăși, de acord!

Toate acestea deasemenea au fost spuse și de d. C. Stere.

Dar ce nevoie este, pentru aceasta, de a nega valoarea științifică a lui K. Marx, cu toate greșelile lui, pe care nu noi le vom tăgădui?

Voiu reproduce aici în această privință un pasagiu din același W. Sombart, pe care, cu drept cuvânt, îl citează și d. Popovici, spre a dovedi „ultragiile” ce a adus vremea doctrinei marxiste:

„Ceea ce a îndreptățit pe K. Marx, — spune profesorul din Berlin, — să se urce până la *primul rang* între sociologii veacului XIX (den ersten Rang unter den Socialphilosophen des neunzehnten Jahrhunderts zu erklimmen; — în conferința sa editată de către „societatea etică” pentru prima oară în Berna în 1897, din care s'a dezvoltat scrierea citată, Sombart îl numește pe K. Marx și mai categoric: *cel mai mare social-filosof al vremii noastre*, și *alături de Hegel și Darwin* să aibă *cea mai mare înrîurire asupra ideilor timpului nostru*, a fost faptul, că el a unit împreună cunoștința celei mai înalte forme a filosofiei istoriei din vremea lui cu cunoștința celei

mai înalte forme a vieții sociale din acea epocă”, etc. (W. Sombart, — „Sozialismus und soziale Bewegung”, 1908, p. 59).

Dar profesorul Sombart, deși în nici un caz nu poate fi socotit ca „marxist”, poate fi bănuț pentru „simpatii socialiste”.

Iată însă părerea unui savant ca *Gustav Schmoller* (citez după ediția franceză: „Principes d'économie politique”, 5 vols. 1905—1908), care nu numai e un *conservator*, dar are și o tinctură de antisemitism (cf. Op. cit., vol. I, p. 370), și, deci, nu poate avea nici o simpatie personală pentru K. Marx, — dar să vedeți cit de obiectiv îl judecă:

„K. Marx întrece pe toți din partidul său prin impetuozitate, prin forța de voință în serviciul revoluțiunii, prin seriozitate și prin adâncimea gândirii, prin sentimentele de ură împotriva tuturor puterilor stabilite... Tabloul desvoltării tehnice și sociale a marii industriei engleze dela 1750—1850, scris într'un stil lapidar de acuzator plin de ură, rămîne totuși un cap de operă, cu toată parțialitatea lui. Intemeierea *materialismului economic*... a fost o protestațiune legitimă împotriva concepțiunii idealiste a istoriei, și *deci un merit*; cu toate că Marx, și mai ales succesorii săi, prea au exagerat *ceea ce este just* în aceste idei... Chiar *sistemul său de economie politică*, doctrina lui de *plus-valoare*, expunerea sa a producțiunii capitaliste sînt prinsoasă unui mare cugetător abstract, plin de pătrundere și de inteligență bogată. E ușur de a despărți de acest sistem imprecățiunile socialiste” etc. (Op. cit. vol. I, p. 234—235, *passim*).

Și în altă parte, vorbind de mișcarea muncitorilor, Schmoller spune, că ea ar fi putut avea o altă îndrumare:

„dacă doi oameni în adevăr mari (vraiment grands), Lassalle și Marx, n'ar fi împins-o cu pasiune pe calea ce a apucat-o“... (Op. cit. vol. V, p. 176).

Și mai departe, înșirind pe urmașii lui Marx, între cari și pe K. Kautsky și Ed. Bernstein, Schmoller afirmă :

„Toți aceștia, lăsind la o parte pasiunea lor de partid, dovedesc un talent științific real : ca și în revista lor (*Neue Zeit*, dela 1882), se găsește la ei multe lucruri excelente din punctul de vedere științific“... (ibid., vol. I, p. 237).

Ca un adevărat om de știință, cu multă obiectivitate, Schmoller ne arată, că multe din greșelile lui Marx se datoresc stării științei din vremea lui (Cf. vol. I, p. 101, 102, 106, vol. V, p. 180, 348, 466, etc. etc.)

Că Marx a utilizat teoriile lui Ricardo? Dar cine nu are predecesori, a căror muncă e o condițiune a ori-cărei înaintări?

Că astăzi vremea a dăruit multe din teoriile lui?

Dar mult rămâne astăzi și din darwinismul *primitiv*, cum se datorește lui Darwin personal, și mai ales ce rămâne din filosofia istoriei lui Hegel?

Totuși, Sombart, cu drept cuvânt, a putut să afirme că Darwin și Hegel (alături de Marx) au avut cea mai mare înțuirire asupra gândirii moderne. Și desigur, oricite „ultrații“ le-ar aduce vremea, ei, ca și K. Marx, vor ocupa un loc de onoare în istoria culturii noastre, ca și în istoria vieții sociale.

Înțeleg dar să criticăm doctrina lui Marx, și sintem chiar datori să o criticăm, să-i elucidăm greșelile, și să le înlăturăm.

Dar pentru aceasta nu e nevoie să-l tratăm pe K. Marx „gazetărește“ și să ne umflăm în pene spre a micșura pe... „adversar“...

Adevărul nu poate rezulta decît din

studii și din *gîndirea cinstită*, și *gîndirea cinstită* presupune respectul *gîndirii* altora, ori-cît ne-ar fi ea de contrară.

Invectivele violente, în publicistică, ca și în literatură și în știință, sint prin ele înșile probe de inferioritate.

Și de la un om de seamă ca Aurel C. Popovici avem dreptul să cerem să nu ne dea aceste probe.

Dar dacă d. Aurel Popovici se menține, cum am spus, în limitele legitime ale unei concepțiuni conservatoare. „Convorbirile literare“, cu „Cronicile“ d-lui C. Hiotu, sau mai ales cu articolul d-lui N. Teohari, intră iar în sfera *presei de partid*, cu toată îngustimea, unilateralitatea, și chiar cu „trucurile“ obișnuite spre a *abîmba* pe „adversar“, nedespărțite la noi de acest gen.

Vom cita, de pildă, articolul d-lui N. E. Teohari („profesor la liceul din Pitești“, cum crede d-*sa* necesar să-și singularizeze *iseală*litura), intitulat „Răscocalele și intelectualiții noștri“, — în care autorul atribuie răscoalele mai ales faptului că țărănul nu e „religios“ și în care reproduce toate clișeele presei de partid.

Următorul pasagi, prin care d-*sa* caracterizează „noul curent așa poreclit *poporanist*“, e semnificativ :

„S'a ivit o mare mulțime de *neche-mați* cari, în dorința de a *parveni*, croesc *opere de porunceală, mediocre*, pline de *declamațiuni ușoare*, sub care se ascunde un *patriotism prefăcut*. Așa s'a dezvoltat *acea retorică unflată și pătimașă*, care inundă astăzi salele noastre. Din toate aceste lucruri s'a desprins o doctrină, un fel de *socialism agrar cu caracter revoluționar*, care se răspîndește liber prin presă, reviste, și broșuri, *fără cea mai mică împotrivire sau control din partea celor în drept*“... („C. L.“, No. 3, p. 336).

Înțelegeți, cine e „nechemat“, care în „dorința de a parveni“, „croște o-pere de porunceală“, etc, și pentru cari se crede dator să tragă la răspundere pe „cei în drept“, d. N. E. Teohari, „profesor la liceul din Pitești“, și deci un „chemat“, care neputând avea „dorința de a parveni“ (e doar „profesor la liceul din Pitești“, poftu de a parveni o pot avea numai pirlitii de directori ai „revistelor poporaniste“, niște „nechemati“, ca de pildă, d-nii N. Iorga, C. Stere și Dr. I. Cantacuzino, simpli profesori universitari, fără nici un nume sau situație, decît doar deputați, directori ai serviciului sanitar, prefecti, etc.),—ne polind, spun, avea „dorința de a parveni“, „croște“ la „Convorbiri literare“. opere neperitoare, de profunzime nespūsă, de un patriotism sincer și luminat, fără retorică și patimă...

Nu mai insistăm. Am consacrat aici prea mult spațiu, pentru cadrul acestei rubrici, „Convorbirilor literare“.

Dar vom reveni, fiind-că, dacă e de dorit, pentru educația noastră intelectuală, ca toate curentele de idei și de sentimente să-și găsească expresiune literară, în cadrul unei concepțiuni teoretice asupra lumii și vieții, (deci, și a celei conservatoare), dezvoltată cu toată sinceritatea și amplitudinea ce ne poate da știința sau filosofia modernă, — transformarea revistelor noastre în *organe de partid*, pălîmașe și aservite scopurilor politice curente, ar fi un dezastru pentru tînăra noastră literatură.

Cunosc, de pildă, confrății de la „Convorbiri literare“ acel caz extraordinar, ce ne arată unde poate duce a-servirea unei reviste considerațiunilor de partid? Cazul unei reviste importante care a refuzat, nu de mult, unui colaborator constant o *Cronică*, fiind-că ea privea pe „un membru marcant“, ce abia pe atunci se „fuzionase“? (Știm lucrul, fiind-că, în urmă, această Cronică

a fost publicată de noi, după chiar corecturile cenzurate).. Acum după „ruptură“, confrății de la venerabila revistă n'ar mai refuza, desigur, publicarea..

Frumos e să se încetățenească astfel de moravuri în periodicele noastre „literare și științifice“?..

Sămănătorul, (No. 13—16; Martie—Aprilie 1908).

În „Convorbiri literare“, cum am văzut mai sus, d. Aurel C. Popovici, sub titlul de „Demagogie criminală“, atacă mai ales un articol al d-lui Oel. Tazlăuanu, și intruceit în multe privinți, față de acest articol, d-sa are dreptate (în ce privește atît unele afirmări prea.. riscate, cit și concluziunile la cari ajunge, în aparență, d. Tazlăuanu), poate n'am fi relevat chiar vehemența nejustificată de realitatea lucrurilor, dacă din scrierile d-lui Aurel C. Popovici din „Sămănătorul“, n'ar fi rezultat că „demagogia“ are pentru d-sa un înțeles mult mai vast.

D. Aurel C. Popovici e o figură în viața noastră publică, atît prin trecutul său, prin felul său de a fi, prin lucrările sale (un adevărat arsenal pentru lupta noastră națională din Ungaria), cit și prin rolul însemnat ce, de sigur, e merit să-l aibă în viața noastră națională, dacă neamul acesta va avea în curînd parte de împrejurări mai fericite.

Nu odată ne-am manifestat simpatjiile noastre pentru acest luptător viguros și bărbat politic de mare valoare, publicist de talent și cu o vastă cultură.

Dar decînd d. Aurel C. Popovici a luat asupra-și direcția politică a „Sămănătorului“, ni s'a lămurit pe deplin, că d-sa și-a format o concepțiune politică conservatoare, și chiar—pentru ce să nu spunem cuvîntul?—reacționară, nu fără înclinații spre obscurantism, și de o aspră netoleranță.

Socotim această concepție greșită din temelie.

În asemenea împrejurări ni se impune datoria de a lupta împotriva *ideilor* d-sale, fiind-că numai de excese de democratism și liberă gândire nu suferă țara noastră.

D-l Aurel C. Popovici neagă, pur și simplu, ori-ce rost *democrației*.

Așa de pildă în articolul „Doctrina și Realitate” („Sămănătorul”, No. 13) d-sa ne spune :

„«Democrația» (ghilimelele de ironie și cursivele în toată această citație sunt ale autorului),—„Democrația” e o simplă abstracție mintală ce n'a existat și nu poate exista decît în eterne fagădueli și eterne tragere pe sfoară, în continue muștrări și lupte fratricide. „Democrația” e o vorbă. Pentru că așa e firea popoarelor, că de fapt numai un singur om sau o mină de oameni le pot governa. Nici o dată, și pentru o mie de cuvinte, un popor nu se poate governa el pe sine însuși... Că noi, marea mulțime, credem ușor în democrație, nu însemnează nimic. Faptul pozitiv este că în ori-ce „democrație”, tot numai o mină de oameni, o oligocrație, stăpînește, *nici odată poporul*. Fapt pozitiv este că în „democrație” noi, poporul, nici măcar o indicație politică nu putem da... Cu toate acestea, noi mulțimea, ne credem atomi suverani, ne place grozav să ni se vorbească de „democrație” și ne credem „adevărată” putere de Stat. O amăgire ca multe altele în viață. De existat n'a existat de fapt, și nu există decît *demagogia*... (p. 251.

Foarte categoric.

Cu toate acestea, *democrația* în știință are un înțeles precis, atît *teoreticește*, ca *bază juridică* a puterilor publice („emanațiunile”, de cari își bato joc în altă parte d. Aurel C. Po-

povici, joacă, de pildă, un mare rol în Dreptul Constituțional pentru delimitarea sferii de acțiune a organelor puterii publice, pentru determinarea raporturilor între puterea centrală și organizațiunile administrative autonome, pentru interpretarea juridică a drepturilor cetățenești, și deci pentru mărginirea lor legală, etc.); cit și din punctul de vedere al *urmărilor practice*, în ce privește participarea opinii publice organizate, ca factor *legal*, la guvernarea unui popor, până la realizarea idealului de guvernare a poporului prin sine însuși, de care ideal s'au apropiat foarte mult unele țări, cum vom arăta îndată.

D-l Popovici nu vede oare nici o deosebire *de fond*, de pildă, între „variantele de oligocrație”, cum se exprimă d-sa, în Rusia „constituțională” de astăzi, și Elveția ?

Pentru lămurirea d-sale voiu cita pe un savant *englez*—d. Aurel Popovici are mult respect pentru „bunul simț” și „spiritul pozitiv” al poporului englez,—și un savant *celebru*—d. Popovici are slăbiciune pentru celebrități,—un *specialist*—d-sa desprețuește foarte mult pe cei „fără competență”,—și anume: pe profesorul de Drept Constituțional de la glorioasa universitate din Oxford, A. V. Dicey, care, pe deasupra, e membru statornic al partidului liberal, legitimitatea căruia o recunoaște și d. Popovici, și care nu e nici „socialist”, nici „anarhist”, nici „demagog”, pe cari d-sa îi detestă atît de mult.

Și acest spirit pozitiv și cumpătat, acest *moderat*, afirmă în cursul său că guvernarea poporului prin sine însuși, și *directă*, e realizată pe deplin în Elveția!...

În adevăr, în Elveția poporul, *masele populare*, aprobă prin sufragiul universal și direct toate legile și actele mai însemnate de guvernământ (dreptul de *referendum*); poate opri,

prin același sufragiu ori-ce dispozițiune a „guvernului” său (dreptul de „veto popular”); poate chiar impune reprezentanților săi, tot prin sufragiul direct al poporului întreg, orice măsură ar crede de cuviință (dreptul de „inițiativă populară”).

Încît A. V. Dicey, cu drept cuvînt, compară situația legală, și *de fapt*, a poporului elvețian, cu a monarhilor constituționali (fiind-că poporul se manifestează în *forme constituționale*), dar nu din Anglia actuală, ci din acele vremuri cînd, ca în timpurile Elizabetei, regii erau de fapt atotputernici, *gubernau*, nu numai „domneau”.

Dar să reproduc cuvintele proprii ale învățatului englez :

Ideea fundamentală a instituțiilor Elveției moderne, spune el, este—

„necontestata și directă suveranitate a națiunii:

„În Elveția voința poporului, exprimată în chipul stabilit de constituție, este desigur supremă... Vechea idee a deosebirii între guvern și popor a dispărut cu totul (has vanished). Toate organele de guvernămînt, cuprinzînd „în acest termin nu numai puterea executivă, ci și corpurile legislative, sînt agenți recunoscuți ai națiunii, și poporul intervine direct în toate actele importante ale legislațiunii. Scurt : în Elveția națiunea este suverană în sensul în care un puternic rege sau regină au fost suverani în acele vremuri, cînd monarhia a fost o putere predominantă în țările europene. Și vom înțelege mai bine raporturile între națiunea elvețiană și reprezentanții săi, fie cei ce formează organele executive, fie cei ce fac parte din Parlament, dacă vom considera că poporul elvețian posedă „aceiași situație pe care o avea, de pildă, regina Elisabeta în Anglia. Ori-cît de mare a fost puterea acestei regine, ea n'a fost un tiran, însă ea

„realmente, în ultimul resort, *guberna* țara, și miniștrii au fost slujitorii ei „și aduceau la îndeplinire politica ei. Regina nu legifera direct, însă prin „veto și alte mijloace diriguia orice „act legislativ mai însemnat. Aceiași „este, în genere vorbind, situația poporului elvețian (Dar prin *referendum*, prin dreptul de veto și prin cel de „inițiativă, poporul elvețian astăzi *legiferează chiar direct*)... Ideea ce dominează instituțiile elvețiene e vădită : „națiunea e un monarh, organele executive și membrii corpurilor legislative sînt numai agenții și miniștrii „poporului...” (A. V. Dicey, — „The Law of the Constitution”, 1897, ed. 5-a, p. 450—451).

Dacă adăogim la aceasta că în cantoanele mici puterea legislativă aparține adunării plene a cetățenilor, că aceiași adunare, de regulă, are dreptul de dispozițiune în comunele rurale și alte circumscripții administrative, alături de o largă *autonomie locală*,—icoana unei „gubernări a poporului prin sine însuși” va fi completă.

Așa dar, „fapt pozitiv este, că *democrația*... există” !... Si există nu numai în Elveția, ci, mai mult sau mai puțin, în toate statele civilizate, și a-nume : *în drept*, în măsura în care națiunea e recunoscută ca *izvorul legal* al puterii statului, în măsura în care acest principiu e aplicat în toate instituțiile politice și administrative (față de organele centrale și locale), în măsura adică, în care opinia publică are *mijloace legale, constituționale* (și nu numai *morale*), de a înfrîngi guvernarea unei țări; democrația există și *de fapt*, în măsura în care cultura generală a poporului, educația lui politică, conștiința drepturilor sale, îl fac capabil în adevăr de a participa, pe această cale, la guvernarea țării.

De aici rezultă că „democrații”, alt

de urzi de energicul director al „Sămănătorului“, au o indoită datorie: de a lupta pentru introducerea principiilor democratice în instituții, în măsură tot mai largă; și, în al doilea rând, de a lucra pentru educația politică a poporului, a opiniei publice, pentru ca poporul să poată și *de fapt* lua tot mai mult parte la guvernare,

Și în această direcție e toată propășirea politică a vremurilor noastre, în ea constă cea „revoluție irezistibilă“, pe care o privea cu „respect religios“ încă Tocqueville.

Mai mult. Numai intruparea în viață a democratismului poate da unei națiuni toată vigoarea și puterea de expansiune; prin instituțiile ei democratice explică un Tocqueville, un James Bryce, etc. expansiunea viitoare a rasei anglo-saxone.

Din cele două partide, pe cari le recunoaște indispensabile chiar și d. A. C. Popovici,—cel liberal, deci, trebuie să fie și democrație; iar în măsura în care democratismul biruiește, se intrupează definitiv în instituții și se înrădăcinează în moravuri, e silit să fie democrație și partidul conservator. (În cazul citat mai sus al Elveției, de la sine se înțelege că nici un partid nu mai poate fi *anti-democratic*!)

Bine înțeles, formele democratismului pot, și trebuie să varieze de la un popor la altul, de la o epocă la alta. Nici un om întreg la minte n'are să ceară, de pildă, să se copieze în România instituțiile unei republici federale ca ale Elveției. Dl. C. Stere susține, de pildă, că *monarhia constituțională* e forma cea mai practică de rezolvire a problemei de guvernare democratică, iar în România, chiar sigură cu putință (v. „Introducerea în Dr. Constituțional“, 1903, p. 126 urm.), pe o bază cit mai largă de instituțiuni democratice, bine înțeles.

Dacă însă „fapt pozitiv este, că de-

mocrația există“,—tot așa de cert este, că ea, pur și simplu, *nu-i place* d-lui Aurel C. Popovici.

Și nu-i place, fiindcă d-sa, cu toate că e sincer când vorbește cu dragoste despre popor, și e sincer când îi laudă înțelepciunea (sinceritatea și adinca convingere vibrează în fiecare cuvânt la d-sa), totuși, în fond, ca toate firile conservatoare, toate inteligențele pornite spre reacționarism, *nu are încredere în judecata poporului*; d-sale i se pare că e de ajuns ca „băețandri, liceieni și studenți, suflete avintate tinerești“ să țină poporului un discurs incendiar, pentru ca „un lung și prelung consentiment să răsună: *Așa e, Domnule! Las pe noi, Măria Ta*...“ Si „în zarea îndepărtată se înalță plastic coarnele furcilor și uitorile roșii ale războiului civil“...

Nu, *vorbele* nici odată n'au răzvrătit nici un popor,—dacă nu sint cauze *adânci și reale* pentru răzvrătire. Să se năpustească mii de „băețandri“ incendiarî într-o țară ca Danemarca sau Elveția,—nu vor răzvrăți masele. (De câte decenii lucrează acolo fără nici un rezultat partidele revoluționare! Și aici d. Popovici nu poate explica acest fapt prin „militarism“, cu toate, că până și în Anglia a descoperit „militarismul“...) Un patriot, deci, nu trebuie să lupte numai împotriva discursurilor incendiare, ci mai ales împotriva acelor cauze adânci și reale ce pot duce un popor la războiu civil. Atunci, discursurile incendiare vor rămânea, în adevăr, niște exerciții inofensive de oratorie catilinară.

Și numai fiindcă acestui aprig publicist *nu-i place* democrația, d-sa o și identifice cu „anarhia“, „demagogia“ și alte prăpăstii.

În realitate d. Aurel C. Popovici,—deși nu găsește cuvinte destul de aspre împotriva „doctrinelor“ și a „doctrinarilor“, e un *doctrinar* conservator foarte rigid, cum vom arăta altă da-

tă,—și în virtutea *doctrinei sale*, nu a „bunului simț“, cum i se pare, combate democrația.

E una din contradicțiile caracteristice pentru felul de a gândi al d-lui A. C. Popovici.

D-sa e grozav, de pildă, împotriva „simetriei“ și a „abstracțiunilor“, dar el însuși e foarte „simetric“ (numai două partide: unul „menține“, celalalt „schimbă“; și numai două, nu după împrejurările *de fapt* ale unei țări, ca a noastră, ci ca formulă universală) și „abstract“ (*Statul* pentru d-sa parcă e o ființă *în afară* de oamenii vii ce-l alcătuiesc, etc.).

Sau, altă pildă, serie: „un ziarist inteligent cu cultură, nu se dedă nici odată la acest fel de polemică-revolver: sau ești ca mine, sau te impușc“.

Și iată cum își tratează pe „adversari“:

„Mai toți demagogii doctrinari, democrații, socialiștii, anarhiștii, sint dogmatici, încăpăținați, plini de trufie. Compilatori, copiiși ori papagali recitatori ai silogismelor franțuzești, marxiste, ateiste, amoraliste și imoraliste, ei azi sint secondați de o mulțime de deraiiați „intelectuali“, declasați și fanfaroni. Și iarăși de o altă categorie de „intelectuali“ propriu ziși, mai toți sentimentali scribiți de politicianismul francez d.p.—de hidoasa prezență a neamului șoricesc și guz-gănesc ce mișună și roade prin imensul cașcaval, fabricat de „marea“ (ghilemetele sint ale autorului) revoluție din secolul al XVIII. Intreg acest stat major de minori politici este urmat orbește de năprasnice oștiri de muncitori“...

„...Așa numitele „științe sociale“ cad din înălțimile utopiștilor sentimentali, pe minile calfelor de tăbăcari, de frizeri, tinichigii, de advocăței limbuți, fără clienți, dar cu ambiții, de „intelectuali“ cu intelectul în plețe, de ga-

zetari fără talent, fără obraz, fără cultură“... (No. 15).

„Nici o indulgență însă nu e admisibilă față cu demagogia fie „științifică“, fie ideologică, vanitoasă sau șarlatană, dacă ea persistă în lucrarea ei disolvantă. Căci ea combate credința în D-zeu, în tradiții și moravuri, dragostea de țară și de neam. E republicană și feministă, pacifistă și antimilitaristă, „combativă“ și stupidă... Cu Rousseau și La Mettrie, cu Marx și Büchner, cu Jaurès, Clémenceau, Bourgeois și toată ilustra companie, dimpreună cu „marele“ Alfred Fouillée și mulți alții“... (No. 14).

Lui Renan aproape i se aruncă cunoscutul clișeu de *jidovit* sau *vîndut jidanilor* (și d. A. Popovici are multă considerație pentru *E. Faguet*, „unul din oamenii cu adevărat mari ai Franței“, zice d-sa. Să citească ce spune *acesta* despre Renan: „*Politiques et Moralistes*“, vol. III.)

Ați văzut cum e „bruftuită“ Revoluțiunea franceză, cu toate că *ei* i se datoresc principiile de guvernămînt ale lumii de azi, că *ea*, mai ales, a afirmat pentru prima oară principiul *naționalității*, atît de scump acestui aprig luptător.

Și d-sa are mult respect pentru Kant, aproape cit și pentru... Houston Stewart Chamberlain!...

Dar Kant admira pe Rousseau, admira Revoluțiunea franceză în ideile aruncate de ea omenirii, visa „pacea universală“,—era dintre „democrații“ cei cu „simetrie“ și „abstracții“, pe cari îi disprețuește atîta directorul „Sămănătorului“...

În dorința-i pătimașă de a nimici pe „democrați“, d. A. Popovici,—nu-i pot pune la îndoială sinceritatea,—ia, de pildă, cuvintele lui Fr. Engels, prin cari el caracterizează starea deplorabilă a *manuscriselor*, a *brulioanelor lucrărilor neisprăvite* de K. Marx, drept caracterizarea valorii *operei sale* însăși,

a ideilor sale, ca fiind „confuze“ !..

Fr. Engels, care a creat *cultul* lui K. Marx !.. Fr. Engels, care ocupă primul rang în acea falangă de „discipoli“, ce prin exces de zel au compromis doctrina Marxistă, au *osificat-o*, au adus-o în starea de dogmă, neaplicabilă cerințelor timpului, împrejurărilor reale, pe cari nici nu le-a putut prevedea K. Marx !..

„Discipolii“ doar, pe cari, cum a spus cineva, îi secretează chiar fără voe un „magistru“, întotdeauna îl compromit pe acesta prin cadelnuire, sau prin critică.

D. Aurel Popovici se poate convinge de aceasta, de pildă, din apucăturile acelor „discipoli“, cu cari a venit acum în contact, și cari, jurind în numele „magistrului“—un om care cugetă *prin sine însuși*, acesta !—socol că-i reprezintă „școala“, numai imitându-i—vorba crudă a lui Hasdeu—„gimnastica barbișonului“, fără să poată invoca marile lui însușiri de gânditor, și fără talentul lui..

Și credem că facem un serviciu d-lui Aurel Popovici, că nu reproducem aici bucată clasică de polemică din „Sămănătorul“, de sub direcția d-sale, la adresa „Omului Ioină, individ marxist“ și „planetar“ !..

Pentru d. Aurel Popovici deosebirea între d-sa și toți „eterodoxii“, ce văd lucrurile alt-fel, sau cred alt-fel, e foarte simplă :

„Cu un cuvânt, totul se reduce la distincția între *știință și neștiință*, între *cumpăt și pripeală*, *modestie și aroganță*, după vechea experiență a poporului nostru, că unde-i „*învățătura multă*“ e de obicei și *multă sminteală*“... (No. 14).

Dar vedeți, prea multă lume e în lagărul „cellalt“..

Aceasta nu mai e „polemică-revolver“ : sau ești ca mine, sau te împușc“.

—nu e nici macar „polemică-mil-ralieză“, ci polemică-uragan, polemică-vulcan, polemică-razzia de mare, care tinde să dărime totul în jurul d-sale, aproape tot ce se „aplică de 100 ani în politică“, să rămină un pustiu—*ad majorem gloriam...* a „anti-doctrinarismului“ și a... „bunului simț“ !..

Demagogia e un fenomen foarte urit,—dar cind declari „demagog“ pe ori-cine are alte idei („Cu Rousseau și La Mettrie, cu Marx și Büchner, Jaurès, Clémenceau, Bourgeois și toată *ilustra companie*. dimpreună cu „marele“ Alfred Fouillée“...!), și ataci cu atita furie, cu atita netoleranță, cu atita lipsă de ori-ce friu, pe ori-cine nu se închină lui... Houston Stewart Chamberlain, cind faci apel la prejudecățile mulțimii și zugrăvești pe orice democrat ca pe un monstru, fără D-zeu, fără patrie, un smintit,—nu e și aceasta o adevărată demagogie,—demagogie reacționară, care e tot atit de detestabilă ca și demagogia revoluționară ?...

Dar dacă am dori, în interesul unei discuțiuni mai omenoase, ca din stilul d-lui Aurel Popovici să dispară aceste trăsnete și erupțiuni vulcanice împotriva necredincioșilor,—pentru bunul motiv, că credința nu ți-o poți impune cu ciomagul, nici chiar cu rugurile închizițiunii,—totuși sintem mulțumiți, că „Sămănătorul“ îi dă d-sale prilejul să-și desvolte ideile sistematic, într-un corp de *doctrină* (ori-cit nu i-ar plăcea acest cuvânt) armonios, fără să cadă în politicianism vulgar.

Desigur pe această cale—prin discuțiune serioasă—poate numai câștiga educația noastră intelectuală și politică. Cu atit mai mult, că d. Aurel Popovici are și multe vederi juste și salutare (le vom releva cu altă ocaziune), și chiar greșelile d-sale pot servi descoperirii adevărului, fiind-că înseși greșelile unui om de o cultură serioasă și de o inteligență superioară ne

indică cu siguranță dificultățile, pe cari mintea noastră trebuie să le învingă în calea-i spre adevăr, prin studii nepregetate și gândire stăruitoare.

În aceste numere, mult talentații poeți D. Anghel, St. O. Iosif și A. Mișu publică admirabile versuri.

Luceafărul (April). O frumoasă poezie, — *Cîntecele mele*, — de Goga. — Versuri de Maria Cuntan, Ecaterina Pitiș, Elena Farago, etc. — *Faceri de bine*, o puternică năvelă de Sadoveanu, etc.

Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (Anul I, No. 1).

Publicație trimestrială, de cea mai mare însemnătate, căci are de scop „să contribuie la progresul studiilor istorice, arhitectonice și artistice, cu specială privire la monumentele noastre istorice și să rămie, pentru cei viitori, o arhivă de icoane cit mai credincioase, sub toate raporturile, a stărilor în care se găsesc azi monumentele noastre străbune“. În acest număr, — pe lângă „Cuvinte începătoare“, — Raport general cu privire la lucrările Comisiunii monumentelor istorice în 1907 și o „Cronică“, — ni se dau importante „Note istorice și arhitectonice“, însoțite de admirabile ilustrații, relativ la Mănăstirea Comana.

Arhiva (Martie). Urmarea și sfârșitul hătrivășilor și în. resantelor *Amintiri de călătorie* ale Vorucului Teodor Burada „în câteva locuri ale Imperiei Austriece“, — și „înturnarea din Austria în Valahia-mică“. Încolo, colaboratorii ordinari ai revistei.

Revista celor Patți (No. 1, 2, 3). — „Ceilalți“ sînt simboliztii romini, grupați în jurul d-lui Minulescu, care, — *d-sa* — nu e lipsit de oarecare talent. Despre chipul cum ceilalți „Ceilalți“ înțeleg, sau mai bine realizează, simbolismul, vom vorbi, probabil, altădată. În ultimul Nr. d. Anghel oferă d-lui Mișu o prețioasă-i colaborare la traducerea, ceușila, a unor frumoase poezii din opera „maeștrilor“.

Săptămîntna (Aprilie). — D. Panu vorbește despre *Învierea lui Isus Hristos*, după evaugheliști, și arată că, din chipul cum vorbesc evaugheliștii, ea nu poate fi considerată ca un fapt sigur, fiindcă Isus le apare sau ca spiri, sau, ciud le apare în carne și oase, evaugheliștii presupun că e Isus, după oarecare semne.

Junimea literară (Cernăuț, April-Mai 1908). Într'un articol intitulat „O pretensiune culturală“ se discută chestiunea creerii unei catedre de Istoria Romînilor la Universitatea din Cernăuț. O conferință despre poetul D. Anghel; d. Vica Țurcan analizează câteva din poeziile distinsului poet, scoțînd în relief duioșia, gingășia și fineța ce caracterizează scrierile acestui autor. — Colaboratorul nostru d. G. Tofan termină studiul său *Agata Bîrșescu în Bucovina* și d. D. Olinescu strîșește de înșirat rămășițele traco-dacice. Poezii și nuvele de d-nii: Loichiță, Tr. Brailean, Rotică, Huțan, Iorgu G. Toma și alții.

Revista Generală a Învățămîntului. (Aprilie, 1908. București).

Numărul acesta, în deosebi, cuprinde articole de interes didactic. Contribuțiile d-lor *G. Iuga* (Cum s-ar putea îmbunătăți metoda de predare a aritmeticii în școalele comerciale), *Gh. Gr. Gheorghiu* (Concursurile pentru internatele statului), *I. Tubu* (Matematicile în școalele secundare) dovedesc hărnicia cu care membrii corpului nostru didactic studiază chestiunile referitoare la școală. Interesant și caracteristic e articolul d-lui *T. Alessescu*: *Gramatica în învățămîntul limbii moderne*. Autorul e un partizan al *directismului* în predarea limbilor moderne; cu toate acestea nu e partizan al formulei: „*a-fără cu gramatica*“. Credem că părerile d-lui *Alessescu* nu vor găsi protivnici între profesorii de limbă moderne: azi toți profesorii de limbă moderne s-au convins din experiență,

ca eliminarea gramaticii din învățămîntul limbilor e tot așa de dăunătoare cași vechiul exclusivism gramatical. Și în metodică calea mijlorie e mai aproape de adevăr decît extremele.

Șezătoarea (vol. X, No. 3—4).

Șezătoarea apare foarte neregulat. Astfel chiar No. acesta, care trebuia să apară în Ianuar, apare abia acum, la finele lui Martie. Știu foarte bine greutățile prin care Șezătoarea trece, dar nu e mai puțin adevărat că neregularitatea de apariție a unei reviste este una din cauzele principale pentru care publicul nu o mai urmărește cu interes. Dacă ar apărea regulat, Șezătoarea și-ar asigura fără îndoială cititori și colaboratori *statornici* din toate părțile romîniunii. Ar fi într-adevăr de cel mai mare merit, dacă d. Gorovei ar reuși să facă din revista sa *singura* revista folklorică romînească, căci astăzi se publică, mai ales în Ardeal, o cantitate considerabilă de material folkloric, care însă, din cauză că apare în reviste și ziare obscure ori vremelnice, este cași pierdut.

No. acesta cuprinde, pe lângă obișnuitul material folositor, și un prețios articol în care d. Gh. T. Kirileanu descrie Un vechiu cîlindar manuscris, copie făcută în 1798 după un calendar tipărit în Iași la 1785, și care a aparținut familiei Tabără din Bucovina.

Mercure de France (1 și 15 Aprilie 1908).

Într'un articol, Bovarismul istoric, *Jules de Gaultier* analizează ideile exprimate de Nietzsche în „Considerațiile lui inactuale” asupra utilității și inconveniențelor istoriei. În acest studiu Nietzsche căuta să arate în ce măsură cunoștința trecutului e utilă oamenilor din timpul prezent și în ce măsură e periculoasă, fiind un obstacol la dezvoltarea personalității lor. După filosoful german, realitatea so-

cială e un compromis între două forțe, una de schimbare alta de cristalizare și de conservare. Măsura în care aceste două forțe trebuie asociate în sinul aceleiași realități variază după împrejurări, e o chestie care a preocupat mult pe Nietzsche.

Cunoștința trecutului și a străinătății nu poate folosi, după el, decît popoarelor care posedă deja acel mod fiziologic de a fi, acea putere de reacțiune esențială și originală pe care Nietzsche o numește cultura proprie, un product al acțiunii aceluiaș sol asupra unui grup etnic izolat și obișnuit și tradiții comune, un product care nu se realizează decît cînd anumite condiții filozofice sînt îndeplinite.

Numai prezența acestei culturi în grupul social, numai existența acestui punct fix poate fi condiția unor schimbări rodnice.

Puținele popoare, cum au fost Grecii cari au posedat-o, au avut acel simț critic cu ajutorul căruia au știut să aleagă, printre produsele trecutului și cele ale străinătății, acele care erau în armonie cu ele înșile și le puteau în adevăr învața. Această cultură și putere de reacție, care formează personalitatea unui popor, Nietzsche o nega Germaniei. De aceea el socotea simțul istoric ca pericolos pentru ea, căci, după credința lui, istoria nu poate fi suportată decît de personalitățile puternice, pe cele slabe ea sfirșește prin a le șterge. Acestea să continue mai bine a se dezvolta în chip liber, spontan. Să învețe întâi a trăi și să nu utilizeze decît mai târziu istoria, în serviciul celor învățate în școala vieții.

La Revue Latine, (Martie).--Emile Faguet vorbește, cu ocazia unei cărți a lui Zyrowski, asupra lui Sully Prudhomme. După Faguet, Sully Prudhomme a fost un romantic, un „elixer de romantism”, și se poate urmări, în poezia sa, influențele lui Lamartine,

Musset, Vigny și chiar Victor Hugo. Parnasul a influențat, și el, dându-i măsura, alegerea, finitul, „scurtul și forțele”... dacă nu cumva aceste calități le avea dela natură, chiar fără influența Parnasului.—În deosebire de Parnasieni însă, Sully Prudhomme a fost individualist, personalist, „confidențial”. — Sully Prudhomme a fost un stoic.—A fost *solicitat*, muncit de Pascal, dar Pascal n'a avut asupra sa decît rolul de a-l „excita”: Pascal a intrupat în sine negația științei, negația spiritului științific; pe cînd Sully Prudhomme a fost apostolul științei, cerîndu-i adevărul și liniștea sufletească cu speranța de a le căpăta. — Urmează o pătrunzătoare analiză a filozofiei ce se degajează din *Justice*.—Într-o „prefață a unei ediții engleze” a celebrei scrieri a lui Montesquieu: *Lettres Persanes*, Faguet arată importanța acestei scrieri: o zugrăvire vioae a moravurilor dela 1720 (în genul *caracterelor* lui Labruyère) și, în același timp, prin concepția socială ce se degajază din ea, o prefață spirituală și îndrăzneată a mării opere *L'Esprit des Loix*.

Rivista d'Italia (Martie 1908). *Emma Castelbolognesi* „Ludwig Uhland, ca poet caracteristic al baladei germane. — Balada germană, cullă. s-a născut supt influența baladelor populare engleze și secțiene, care au făcut pe Herder să atragă atenția Germanilor asupra propriei lor poezii populare. Influenței lui Herder se datorește celebra baladă „Lenore” a lui Iohann Gottfried Bürger, și aceleiași influențe se datorese și baladele scrise de Goethe și Schiller. Școala romantică a cultivat mai departe acest gen literar; cultul pentru evul mediu și deșteptarea spiritului național german erau cu deosebire favorabile baladei. Colecția de poezii populare a lui Arnim și Brentano „Des Knaben Wunderhorn” avu o tot așa

de mare influență asupra grupeii a doua de romantici: frații Schlegel, Tieck, Novalis și tinerii poeți din Tübingen și Stuttgart, printre care Gassim și pe Uhland, după cum avusesse colecția lui Herder „*Stimmen der Völker*” asupra primei grupe din Göttingen. Uhland, deși mai tîrziu negă cu tărie orice legatură cu școala romantică, avu totuși în tinereță și el epoca sa de romantism, după cum o probează și scrierile sale din anii tineri și legăturile sale cu I. Kerner, Fouqué, Chamisso. Născut la Tübingen în anul 1787 și-a făcut studiile în orașul său natal, dedicîndu-se jurisprudenței și ocupîndu-se mai tîrziu cu avocătura. Dragostea sa însă pentru filologie și literatură, îl făcu să se ocupe cu studiul limbilor franceză, spaniolă și engleză și să înceapă de timpuriu a scrie versuri. La 1810 făcu o călătorie la Paris, cu scopul de a studia codul lui Napoleon, dar în realitate se ocupă mai mult cu studiul vechei poezii franceze și stabili el cel dintăiu diferența între ciclul de poezii epice al lui Carol cel mare și ciclul breton. Pentru scurlă vreme, ocupă la 1813 postul de subsecretar la ministerul de justiție din Stuttgart și după ce în 1819 fu ales deputat, el părăsi cu totul avocătura și se ocupă numai cu literatura și filologia, în special cu mitologia germană, până ce în anul 1829 fu numit profesor de literatura germană la univ. din Tübingen, unde profesă până la 1833, cînd fiind ales iarăși deputat, trebui să-și dea demisia. Politica i-a mai tulburat încă odată viața la 1848, cînd îl vedem deputat în adunarea generală dela Frankfurt, apoi a trăit retras pînă la moartea sa, împlătită în 1862.

Ca învățat filolog el a lăsat o operă însemnată „*Mitul lui Thor*”, zeul tunetului, și o colecție de poezii populare vechi, publicată la 1844. Ca poet el a dus genul baladei la cea mai înaltă

perfectie și a avut cea mai mare influență asupra poetilor următori.

Nuova Antologia (1 April 1908).
Roberto Michels, „Werner Sombart”.
 W. Sombart este una din cele mai însemnate personalități ale Germaniei științifice de astăzi. Împreună cu trîada Schmoller, Wagner și Brentano, numele lui W. Sombart este cel mai cunoscut între savanții economiști ai Germaniei. Ca o dovadă, care în acelaș timp ne arată și mișcarea intelectuală din Rusia, poate servi faptul că numai în șeseluși din anul 1905 s-au vîndut în imperiul Țarului 24,500 exemplare din operele lui Sombart. Născut în anul 1863 la Ernesleben dintr'o familie de pastori protestanți din Westfalia, de origină franceză—strămoșii au fost niște ughenoți emigranți pela finele sec. XV în Olanda—Sombart, zice autorul, prezintă caracteristicile raselor încrucișate: francez prin vioiciunea spiritului, eleganța stilului, fineța simțului artistic; german prin precisiunea metodei sale științifice. După sfîrșirea studiilor liceale în Berlin, motive de sănătate îl făcură să se ducă în Italia, unde a petrecut mai multă vreme. La Pisa a urmat întăiul an de universitate; la Roma a studiat, mai mult de un an statistica. Acestui fapt se datoresc studiile economice asupra Italiei, din care cele mai însemnate: *Studien zur Entwicklungsgeschichte des Italienischen Proletariats* (în *Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik*, VI, 177—258, Berlin 1893) constituiesc întăia încercare de a explica legile dezvoltării societății omenesci, studiind tipurile mai înapoiate din societățile actuale. După aceste studii monografice Sombart intră în o fază nouă, aceea a marilor sinteze. În rîndul întăiu vine acel ciclu de conferințe țînute la Zürich, publicate sub titlul „Socialismul și Mișcarea Socială”, operă care a fost tradusă în 17 limbi (franceză, italiană, spaniolă, flamandă, olandă,

deză, engleză, suedeză, daneză, rusă, polonă, celă, croată, slovenă, bulgară, maghiară, armană, japoneză). În 1905 a apărut a 5^a ed. germană a acestei opere (mia a 33^a) și acurza apare a 6^a ed., care față cu prima ed., e o carte cu desăvîrșire nouă. Punctul său de vedere nu e marxist, deși admite principiul istoric și filozofic al luptei de clase ca lege a transformării sociale. Dintre operele care i-au consacrat faima de mare economist, cele mai importante sînt: „Der moderne Kapitalismus (2 vol. Leipzig 1902) și „Economia politică în Germania în sec. XIX” (Berlin 1903).

Cu tot renumele său în întreaga lume cultă, cariera sa unversitară a fost departe de a fi strălucită. Numit în 1890—cînd se găsea secretar al Camerei de Comerț din Brema,—profesor extraordinar la Breslau, n-a mai fost înaintat deloc, pănă cînd în 1906 și-a dat demisia prîvind catedra de economie politică la școala superioară de comerț din Berlin, o fundație nouă a municipalității. Acel lucru se explică prîu aceea că în Germania oficială libertatea științei și a doctrinelor încă nu există.

Deutsche Rundschau (April 1908). *A. Bossert* „Hippolyte Taine în scrisorile sale”. Cu al patrulea volum s-a încheiat publicarea corespondenței lui H. Taine (H. Taine, Sa vie et sa correspondance, 4 vol. Paris, Hachette 1903—1907). Publicarea corespondenței unui scriitor, zice autorul, nu servește în totdeauna gloria sa, cum s-a văzut de pildă prin publicarea scrisorilor lui Sainte-Beuve ori V. Hugo. Pentru Taine însă, corespondența sa nu micșorează întru nimic ideea pe care cei care îi cunosc opera, și-au făcut-o despre el. Rezumăm biografia.

Taine s-a născut în Vouziers, departamentul Ardennes, în anul 1828. Tătal său era avocat și om cult care

se-ncearca nu fără succes și în poezie; el a învățat pe fiul său elementele limbii franceze și latine. Un unchiu al lui Taine, care făcuse o călătorie în America, i-a dat lecții de limba engleză. Murind în anul 1840 tatăl, Hippolyte fu trimis la Paris într-un institut ce stătea în legătură cu colegiul Bourbon; constituția sa delicată însă neimpăcându-se cu viața de internat, mama sa fu nevoită să se mute și ea la Paris spre a-și ținea fiu' arasă. În colegiul Taine legă strinsă prietenie cu Prévost-Paradol, vestitul scriitor politic de mai târziu. După isprăvirea liceului, Taine, în urma unui concurs strălucit, intră în școala Normală superioară. După trei ani de studii strălucite, el se prezintă la examenul de agregat pentru filosofie, dar fu respins de comisiune pentru ideile sale înaintate, și fu numit profesor într-un mic oraș de provincie: Nevers și de aici, mai târziu, permulat la Poitiers. În acest timp el își pregăti o teză de doctorat „Asupra percepției senzuale”, dar facultatea o respinse dela început, fără să-l admită a o susține și, în anul următor, fu permulat la Besançon. Atunci Taine își luă concediu și veni la Paris, hotărât să trăiască din lecții private și să-și treacă doctoratul în litere. Teza aleasă „Asupra fabulelor lui Lafontaine” fu primită și la 1855 Taine era doctor. De aici înainte Taine s-aplecă tot mai mult spre cariera de scriitor și la 1855 apărură opera sa premiată „Încercare asupra lui T. Liviu”. Intră apoi în relații cu editura Hachette, și devine colaborator la „Revue de l'Instruction publique”, la „Journal des Débats” și în curând la „Revue des deux Mondes”. Prescriindu-i-se de medic o cură în Pirenei. Hachette îl însăreținează să scrie un „guide”. Taine, care avea nevoie de bani, primește propunerea, dar cînd editorul primește manuscrisul, găsește că titlul de „guide” ar fi

prea modest și publică opera sub titlul „Călătorii în Pirenei”. În anul 1863 apar 3 vol. din „Istoria literaturii engleze” și în acelaș an Taine e numit membru în comisiunea examinatoare pentru școala militară din Saint-Cyr, funcție în care rămase până în 1866. În 1864 își începu la École des Beaux-Arts prelegerile sale asupra istoriei artei, din care au eșit acele 2 volume de „Filosofia Artei”. Însurindu-se în anul 1868 cu fiica arhitectului Denuelle, Taine trăește de aici înainte mai mult îla moșia soarelui său în Chatenay, nu departe de Paris. Închis în odaia sa de studiu, el trăie ca un pustnic, fără să bînuiască nenorocirea ce amenința Franța. Războiul și înfrîngerea patriei sale îi tulbură viața și îl făcu să privească cu groază viitorul. În această stare sufletească începu el opera sa cea mai întinsă „Originile Franței contemporane”, care apărură în 10 vol. și în care crezu că a arătat izvoarele relelor ce zbuciumau societatea. La 1893 el muri și fu înmormîntat aproape de casa sa, în groapa pregătită de mai înainte. Inscripția funerară: „Veritatem unice dilexit” exprimă conținutul întregii sale vieți.

Deutsche Revue, (April 1908).—Baroul *De Pourville*, fost, timp de 8 ani, atașat pe lângă guvernămîntul Indochinei franceze, într-un articol intitulat „Prefacerea în China”, se ocupă cu mișcarea revoluționară chineză. Mișcarea aceasta se întinde mai cu samă între Chinezii din sudul imperiului și are o indoită lîntă: răsurnarea actualei dinastii străine și reformarea radicală a actualei organizații învechite și dușmane progresului. Rezultatul cel mai însemnat pe care l-a ajuns până acuma propaganda reformatorilor, este că a făcut pe locuitorii diferitelor provincii să priceapă că există interese care privesc de o potrivă pe toți locuitorii impe-

riului în aceeași măsură. Și acest lucru este capital. Pană acum diferitele provincii erau despărțite printr-o gelozie și chiar ură și revoltele izolate puteau fi ușor înadușite. Această unitate spirituală a poporului chinez este opera unei publicații revoluționare, care a fost răspândită în toată China în nenumărate exemplare. În același timp, odată cu propaganda, se fac și pregătirile de luptă necesare: arme și muniții se introduc cu toată paza funcționarilor imperiali. Șeful și organizatorul acestei mișcări revoluționare este Sun-ya-tsen, care nu de mult s-a întors din Singapore iarăși în China. Mișcarea revoluționară a început în Kwangtung și în insula Hainan și începe și în Sz'tschwan. Guvernul a numit ca vicerege a amândoror provinciilor Kwang pe faimosul ministru Sam-tcheong și acesta a și anunțat că va începe o luptă fără cruțare întru rebelilor. Care partidă va învinge? În China nimeni nu are curajul să facă prognosticuri, dar întreaga opinie publică e de părere că acea partidă va fi învinsă, care va face apel la ajutorul puterilor străine. Această nouă atitudine a opiniei publice este rezultatul propagandei lui Sun-ya-tsen. El știe bine că fără ajutorul Englezilor dinastia actuală ar fi încetat să domnească de acum șezeci de ani și nu vrea ca același lucru să se întâmple și acum. Toată propaganda sa și a partizanilor săi a tins tocmai de aceea ca să forneze în poporul chinez convingerea că trebuie să se sprijine numai pe sine însuși și nu trebuie să mai lase pe străini să se amestice în chestiunile ce-l privesc. Pe de altă parte și el și toți partizanii reformelor nu arată nici o dușmănie Europeanilor, ei din contra, în cazuri de tulburări, formează garde dintre dînșii care să-i protejeze, lucru pe care guvernul chinez nu l-a făcut niciodată.

Sozialistische Monats-Hefte
(April 1908). Roman Strellzow „Situa-

ția politică și socialdemocrația în Rusia.—Reacțiunea în Rusia s-a întărit din nou și odată cu aceasta a început și emigrarea elementelor înaintate. Presa socialistă nu mai poate exista în țară și a trebuit și ea să o părăsească; ziarurile socialiste au început iarăși a se tipări în străinătate. Care sînt părerile acestei prese? Organul fracțiunii numite a Bolschewikilor, ziarul *Proletarij*, e de părere că reacțiunea nu are niciun sprijin în popor, că puterea ei stă numai în baionetele armatei; revoluția e stăpînată pe întreaga țară și pe întregul proletariat; reacțiunea din poartă nu are ca sprijinitori decît micul cerc al lumii oficiale, marii proprietari și marii capitaliști. Cum se vede, redacția ziarului *Proletarij*, nu e deloc pesimistă. Dar, zice autorul, cum se face—dacă lucrurile sînt așa—că Reacțiunea a fost totuși destul de puternică ca să schimbe dreptul de vot în dezavantajul țărănimii și a proletariatului? Cum a fost posibil ca micul număr al reacționarilor să înădușe orice mișcare a proletariatului?

Organul *Menschewikilor*, *Golos Sozialdemokrata*, vede situația cu totul altminterdea. Ne spune: „Revoluția rusească a fost slăbită; partidul revoluționar este dezorganizat și demoralizat“. Adevărul, zice Strellzow, e din partea acestor din urmă și afirmarea lui e de mai mult tolos pentru mișcarea socialistă din Rusia decît iluziile Leninianilor. Frațiunea *Menschewikilor* este singura care-și da deplină socoteală de situația reală din Rusia; ea știe că multe lupte vor trebui, pînă cînd partidul se va întra din nou, dar se poate mîngia că eforturile sale vor aduce succesul. O regenerare a mișcării socialiste în Rusia, conchide autorul, e posibilă numai pe calea pe care merge *Menschewismul*.

Zeitschrift für romanische Philologie (1907, No. 6).
Sextil Pușcariu (p. 718) derivă pe

amefesc din **ammattire* — *mattus* bat (Georges), în legătură cu ital. *ammattire* a înnebuni, a-și pierde mintea, engad. *ammattir* a deveni furios, nebun, fr. *amatir*.—Meyer-Lübke (p. 716) derivă pe macedorom. *alincesc* a prinde, a se prinde (d. p. în horă) din latin. *adnanciscor*.

North American Review. (April, 908, New-York).—*D. Reginald de Koven*— „Declinul și Căderea lui Wagner”—ne dă un studiu foarte interesant asupra operei wagneriene. Autorul pleacă dela observarea unui fapt. În New-York sînt două *Casa de Operă*, care au reușit să alcătuiască cele mai mari și mai complete trupe din lume. Azi, necontestat că orașul New-York este centrul muzical al lumii întregi, în ce privește muzica de operă. Autorul a urmărit, de aproape, succesul diferiților autori interpretați de aceste trupe neintrecute și a constatat că *Wagner*, care cu cîțiva ani mai înainte era cel mai apreciat de public, astăzi, deși interpretarea lui e superioară, nu mai poate ține scena; pe cînd *Puccini* și *Verdi* au aceleași succese. După constatarea faptului, autorul, foarte metodic caută să aflu cauzele:—1) în caracterul intrinsec al operei;—2) în artiști;—3) în public. 1) În ce privește valoarea intrinsecă artistică a operelor lui Wagner, autorul observă că teoria artistică a lui Wagner nu se conformează deloc unui adevăr prea cunoscut în materie de artă: *trăinicia unei opere de artă este în raport direct cu nobleța concepției ei și cu adevărul, în ce privește natura omenească, cuprins în ea.* Din acest punct de vedere, opera lui Wagner, care își are izvorul exclusiv în *legendă* și *mit*, e lipsită cu desăvîrșire de înălțime și universalitate. Azi ne place viața reală, nu romantismul. Personajele lui Wagner nu sînt reale, nu ne inspiră simpatie; atmosfera mistică și legendară ne încâlțușează emoția

sincera.—2) În privința artiștilor d. *Reginald de Koven*, cu drept cuvînt impută lui *Wagner* faptul că el nu dă locul în *lași voci omenești*, care e mai aptă decît orice instrument să trezească emoții în auditor. În *Wagner* aproape toată puterea operei e concentrată în orchestră și chiar partitura voci e scrisă ca pentru muzica instrumentală: vocile sînt tratate ca instrumente de orchestră; de aici distrugerea vocii artiștilor și repulzia lor pentru muzica wagneriană.—3) Auditorul muzicii wagneriene e împărțit—după autor—în patru categorii: a). *excluziviștii*, care sînt fanatici ignoranți produși de modă și de farmecul geniului, și care azi sînt în descreștere; b). *raționali*, apreciatori conștienți și măsurați ai lui *Wagner* cari, azi, nu mai văd în el pe „reprezentantul muzicii viitoare,” ci numai pe urmașul lui *Beethoven*, pe un om de geniu care a făcut un pas înainte, dar care începe deja să fie întrecut. Ei nu mai sînt idolatorii marelui maestru; c). *intuitivii*, care apreciază pe *Wagner* nu pentru muzică, ci pentru excitația violentă a senzațiilor produsă de elemente secundare. Aceștia găsesc această excitație în furtunile orchestrale din maestrul modern, așa că pentru plăcerile lor muzicale *Wagner* nu le mai este indispensabil; d). *părtinitorii*, admiratori produși de influența personală a marelui maestru, care dela moartea lui *Wagner* au scăzut considerabil.—Se vede dar că niciuna din cele patru categorii ale auditorului wagnerian nu mai e în stare azi să susție curentul wagnerian la nivelul la care se ridicase acum cîțiva ani. Toate considerațiile expuse mai sus fac pe autor să creadă că wagnerianismul va ceda locul unei muzici superioare.

Contemporary Review (April, 1908. London).—*Edouard Rod*—„Tendințele Actuale ale Literaturii Fran-

ceze" --analizează de aproape producția literară din Franța, din ultimul timp, și caută să caracterizeze deosebitele curente literare care se desprind din această supraîmbelșugată producție. Cu toată silința de a desemna curente bine distincte, autorul conchide că acum, în Franța, nu e o școală dominantă de scriitori, nu-i o direcție comună; că întreaga producție literară are caracterul heterogenității. Cu toate acestea, din imensa diversitate, un caracter al literaturii contemporane se impune în mod neîndoelnic: *dorința de adevăr în zugrăvirea vieții și descrierea sentimentelor*. Acest caracter apare ca o reacțiune împotriva romantismului care a dus prea departe falsificarea realității și hiperbola. Reacțiunea împotriva romantismului începe în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, și cei mai autorizați adversari ai lui, încă îi sînt, în parte, victime: *Baudelaire și Flaubert* sînt departe de a fi emancipați cu

totul de influența vechii școli, iar *Zola* se plinge singur că fără voința lui e romantic. Necontestat însă că acești scriitori, deși sacrifică încă idolului Romantismului contribuie mult la întronarea Naturalismului. După ei veniră alții, care au servit cauza Naturalismului mai mult prin sfortșarea lor colectivă decit prin prestigiul literar al vreunei sfere celebre. Toți acești scriitori, fie clasici, realiști, umaniști, impresionști ori neclasificați, scriitori care n-au atins înălțimea celebrității lui *Hugo* ori *Zola*, toți, fără excepție, luptă pentru adevăr în artă. Cel mai artist dintre ei: *Henri Rėgnier* crede că exactitatea termenilor ce întrebuintează nu e separată de calitatea lor estetică. Noua direcție, fără îndoială, va strabate prin toate școalele sau începuturi de școale și ultimele rămășiți romantice vor fi spulberate din literatura de vigoarea naturalismului, care are mult de așteptat dela viitor.

